

УДК 336.77

Корнега А.О.

*аспірант кафедри фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва***ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КРЕДИТУ І КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ
КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН ЗА СУЧАСНИХ УМОВ****THE ECONOMIC SUBSTANCE OF CREDIT AND THE CONCEPT
OF CREDIT RELATIONS DEVELOPMENT UNDER MODERN CONDITIONS****АНОТАЦІЯ**

В статті розглянуто визначення сутності «кредит» та його основна роль в сучасних ринкових умовах, проаналізовано основні підходи щодо трактування цієї категорії. Акцентовано увагу на ролі кредиту як основи безперервності процесу відтворення. Запропоновано визначення поняття «кредит» з урахуванням соціально-економічної ролі кредиту в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: кредит, банківський кредит, натуралістична теорія, капіталоутворююча теорія, теорія монетаризму.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено определение сущности «кредит» и его основная роль в современных рыночных условиях, проанализированы основные подходы относительно трактования этой категории. Акцентировано внимание на роли кредита как основы непрерывности процесса воспроизводства. Предложено определение понятия «кредит» с учетом социально-экономической роли кредита в современных рыночных условиях.

Ключевые слова: кредит, банковский кредит, натуралистическая теория, капиталобразующая теория, теория монетаризма.

ANNOTATION

The article defines the substance of credit and its main role under the current market conditions, analyzes the main approaches of this category. The attention is focused on the role of credit as the basis of continuity of the reproduction process. The suggested definition of «credit» is based on socio-economic role of credit under the current market conditions.

Keywords: credit, bank credit, naturalistic theory, capital forming theory, the theory of monetarism.

Постановка проблеми. В зв'язку зі світовою фінансовою кризою доступ до кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг обмежений. Відсутність надійного позичальника, висока ціна кредиту, обмеженість в гарантіях щодо їх повернення кредитів, високий рівень банківських послуг, а також недостатнє обґрунтування терміну «кредит» є причинами, що стримують розвиток кредитування в країні.

Кредитування здебільшого гальмується внаслідок відсутності теоретичного обґрунтування сутності категорії кредиту, впливу фінансової кризи, кредитної рестрикції на процес кредитування. Вирішення вищевказаних проблем можливе за умов поглибленого теоретичного дослідження сутності кредиту та процесу кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню багатоаспектних теоретичних питань щодо сутності кредиту займалась низка учених: О.О. Непочатенко, М.І. Савлук, В.М. Алексійчук, М.Й. Малік, Л.В. Куцина,

О.Є. Гудзь, П.К. Бечко, С.М. Колотуха, О.В. Шубравська та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на велику кількість наукових праць щодо сутності кредиту, на сьогоднішній день не повною мірою досліджено теоретичне обґрунтування цієї категорії.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних напрацювань щодо сутності кредиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. В зв'язку з давністю категорії кредиту існує велика кількість напрацювань щодо його теоретичного визначення. Сучасна політекономія виокремлює натуралістичну і капіталоутворюючу теорії кредиту. Прибічниками капіталоутворюючої теорії кредиту були Дж. Ло, Г. Маклеод, А. Ган, Й. Шумпетер, Ш. Коклен і багато інших авторів, зокрема, і більшість сучасних дослідників. Головним постулатом капіталоутворюючої теорії кредиту за результатами дослідження цих авторів є те, що вони підкреслюють самостійну і навіть провідну роль кредиту щодо сфери виробництва.

Прибічниками натуралістичної теорії кредиту були А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, Ж.К.Л. Сісмонді та ін. Ними кредит досліджувався як спосіб перерозподілу наявних цінностей, не приймаючи до уваги капіталоутворюючу властивість банків, тобто здатність їх створювати нові гроші.

Основними постулатами дослідників щодо натуралістичної теорії були такі:

– об'єктом кредиту є натуральні, тобто негрошові речовинні блага;

– кредит – рух натуральних благ, а тому він є лише способом перерозподілу наявних у суспільстві матеріальних цінностей;

– позичковий капітал тотожний дійсному, отже, нагромадження позичкового капіталу є виявом нагромадження дійсного капіталу, а рух першого повністю збігається з рухом продуктивного капіталу;

– оскільки кредит відіграє пасивну роль, то комерційні банки є посередниками [1].

Крах капіталотворчої теорії відбувся під час світової економічної кризи 1929–1933 рр., хоча Дж. Кейнсом на її основі було обґрунтовано основні аспекти кредитного регулювання економіки.

Положення капіталотворчої і натуралістичної теорій наведено в таблиці 1

Таблиця 1
Основні теорії кредиту

Представники	Основні положення
Натуралістична теорія	
А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, Ж. Сей, А. Маршалл	<ul style="list-style-type: none"> – об'єктом кредиту є натуральні матеріальні блага; – кредитуванню підлягають негрошові ресурси; – позичковий капітал ототожнювався з реальним капіталом, тобто з капіталом у речовій формі; – кредит здатний виконувати лише пасивну перерозподільчу функцію, тому пасивні операції є первинними порівняно з активними; – банки є лише посередниками у кредиті
Капіталотворча теорія	
Дж. Ло, Г. Маклеод, Й. Шумпетер, А. Ган, Дж. Кейнс	<ul style="list-style-type: none"> – кредит не залежить від процесу відтворення і відіграє вирішальну роль у розвитку економіки; – є капіталом і приносить дохід, а відтак, є продуктивним капіталом; – головними базовими операціями банків є активні операції

Разом з тим накопичений досвід теоретичного аналізу кредиту і практичного його використання в політиці макроекономічного регулювання свідчить про те, що в тривалій суперечці представників натуралістичної та капіталотворчої теорій жодна зі сторін не дійшла до консенсусу. Істина, як завжди, знаходиться посередині. Відповідно до капіталотворчої і натуралістичної теорій, банки виявилися і посередниками, і «фабриками» грошового капіталу, їх активні операції хоча і є первинними щодо пасивних, але держави чітко обмежують обсяги цих операцій. Позичковий капітал хоча і здійснює самостійний рух, проте не може зовсім відірватися від реального капіталу, а самостійність його має відносний характер. Тому сучасна наукова думка з теорії кредиту розвивається теж шляхом синтезу окремих ідей натуралістичної та капіталотворчої теорій.

Капіталотворюючу теорію замінила теорія монетаризму, прихильниками якої були М. Фрідмен, Ж. Рюефф і О. Файт, які стверджували, що зміна грошової маси і відсоткових ставок є одними з головних інструментів регулювання економіки. Враховуючи усі позитивні і негативні аспекти натуралістичної і капіталотворчої теорій, жодною з них не було доведено остаточної переваги. Хоча напрацювання прихильників цих теорій є першоосновою в розвитку сучасної теорії кредиту.

В основі діалектики дослідження категорії кредиту є те, що окремі автори розглядають кредит лише з емісійних можливостей банку шляхом створення грошових ресурсів у вигляді фондів для кредитування суб'єктів підприємницької діяльності. Така теорія має назву фондової. Прихильниками фондової теорії є М. Волков, Л. Воронова та ін., які характеризують кредит як рух позичкового фонду [2].

Результат дослідження категорії «кредит» дає підстави стверджувати відсутність єдності в трактуванні самого терміну. Зокрема, цю категорію Б. Луців розглядає, як «економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення, строковості та платності» [3, с. 141]. Відповідно до даного визначення, головною функцією кредиту є «перерозподіл вартості». Не дивлячись на те, що перерозподіл є важливою ознакою кредиту, вона не відноситься до першочергових, оскільки не належить ні до сфери виробництва, ні до розподілу.

Сучасне трактування терміну «кредит» висвітлено в працях А.М. Мороза: «Економічні відносини, які виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, як правило, зі сплатою відсотків» [4, с. 147], тоді як Б.С. Івасів розглядає категорію кредиту як «економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати» [5, с. 210].

Проаналізувавши вищевказані трактування категорії кредиту, ми можемо погодитись з думкою А.А. Чухно, який наголошує на тому, що та категорія авторів, які вбачають основну його роль у «перерозподілі вартості», значно обмежує його роль, оскільки кредит «бере активну участь на всіх без винятку стадіях суспільного відтворення» [6, с. 10].

Підхід з приводу розуміння сутності кредиту М.І. Савлуком розглядається як форми суспільних відносин, подає кредит як «суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності» [7; 8], а Г.Н. Белоглазова як «...певний вид суспільних відносин, пов'язаних з рухом вартості на засадах повернення» [9, с. 185].

Розглянуті вище визначення терміну «кредит» характеризують цю категорію як економічні відносини між учасниками кредитного договору, а також принципи його надання, хоча вони не враховують цільового характеру спрямованості кредиту.

Відповідно до проведеного дослідження, врахувавши усі вищенаведені трактування категорії «кредит», його слід розглядати як економічні відносини між кредитором та позичальником із приводу мобілізації та використання тимчасово вільних коштів або товарів на умовах повернення, а також строковості і платності.

На сьогоднішній день кредит виступає опорою сучасної економіки, дає змогу отримати додаткові фінансові ресурси, сприяє прискоренню кругообігу виробництва.

В «Фінансовому словнику-довіднику» категорія «кредит» трактується як «...форма передачі у тимчасове користування коштів у грошовій

і грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – кредитором, іншій особі – позичальнику» [10, с. 265].

Дане визначення більш точно характеризує сутність кредиту. В той же час єдиним недоліком такого трактування є те, що кошти не можуть надаватися в натуральній формі, тому доцільно замінити дане слово на «позикову вартість», що, в свою чергу, усуне неточності в трактуванні.

Відповідно до ринкових умов трактування кредиту представлено в Положенні НБУ «Про кредитування» та Податковому кодексі України, але без уточнення його форми і виду. Зокрема, в Положенні НБУ «Про кредитування» відзначається, що «...кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах «забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового використання» [11]. В Податковому кодексі термін «кредит» розглядається як «...кошти, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають, згідно з відповідним законодавством, статус небанківських фінансових установ, а також іноземною державою або його офіційними агентствами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами – нерезидентами юридичній чи фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент», яке більш точно розкриває поняття терміну «кредит» [12].

В Законі України «Про банки і банківську діяльність» сутність банківського кредиту трактується як «зобов'язання банку надати певну суму грошей, гарантія, зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми» [13].

Згідно з вищенаведеним визначенням, термін «кредит» не розглядається як зобов'язання, не ототожнюючись з грошовими чи матеріальними коштами. Для забезпечення безперервності кредитування усіх підприємств держава повинна приймати закони в сфері як оподаткування і кредитування, так і бюджетної політики,

здійснювати підтримку вітчизняних банків, що, в свою чергу, сприятиме виходу із фінансової кризи.

Висновки. В економічній літературі немає єдиної думки щодо трактування сутності кредиту. Дослідження натуралістичної та капіталоутворюючої теорій кредиту дали можливість виявити спільні основні ознаки цих двох теорій, а саме визначити зміст категорії «кредитні відносини» як відносини, що виникають між кредитором та позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах повернення та платності. Відповідно до проведеного дослідження, «кредит» слід розглядати як економічні відносини між кредитором та позичальником із приводу мобілізації та використання тимчасово вільних коштів або товарів на умовах повернення, а також строковості і платності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гроші і кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17190512/finansii/kredit_rinkoviy_ekonomitsi.
2. Воронова Л.К., Мартынов И.В. Советское финансовое право / Л.К. Воронова, И.В. Мартынов. – К.: Вища шк., 1983. – С. 192.
3. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментаріях: [навч. посіб.] / За ред. Б.Л. Луціва; 2-ге вид., перероб. – Т.: Картбланш, 2000. – 225 с.
4. Банківська енциклопедія / Під ред. А.М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 327 с.
5. Гроші та кредит: [підручник] / За ред. Б.С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 1999. – 404 с.
6. Чухно А.А. Капітал, кредит, процент. Їх сутність і роль в економіці / А.А. Чухно // Фінанси України. – 1997. – № 9. – С. 10.
7. Гроші та кредит / За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
8. Гроші та кредит: [підручник] / За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 744 с.
9. Деньги, кредит, банки: [учебник] / Под ред. Г.Н. Белоголовой. – М.: Юрайт-Издат, 2005. – 620 с.
10. Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін. Фінансовий словник-довідник / [М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.]; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
11. Положення НБУ Про кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0229500-15>.
12. Про банки і банківську діяльність: Закон України // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – № 1. – С. 3–47.
13. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/normative/pku.html>.